

BIHARI ZSUZSANNA

Jog- és Társadalomelméleti Tanszék

Témavezető: dr. Zsidai Ágnes habilitált egyetemi docens

DRÁMA A JOGELMÉLETBEN – HORVÁTH BARNA GÉNIUSZAI

Jelen tanulmány célja, hogy a magyar jogbölcselet egyik kiemelkedő alakjának, Horváth Barnának egy kevésbé ismert, ám annál jelentősebb művét, *A géniusz pere. Szókratész – Johanna* c. könyvét bemutassa. A következőkben röviden ismertetem Horváth Barna életrajzát és munkásságát, majd pedig rátérek a tárgyalt mű lehetséges olvasataira és mondanivalójára, felhasználva a könyvről és Horváth Barna munkásságáról eddig megjelent írásokat és tanulmányokat.

I. Horváth Barna életrajza és művei

Horváth Barna 1896-ban született Budapesten¹, jogi tanulmányait 1914-ben kezdte meg a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán, amit 1915-ben egy tizenöt hónapos önkéntes katonai szolgálat szakított meg. Az egyetemen tanárai közül Grosschmid Béni és Pikler Gyula voltak rá a legnagyobb hatással. A jogi diploma megszerzése után 1919-ben kezdte meg hivatali pályafutását, és már ekkor számos kisebb írása is megjelent.

1923-ban ismerkedett meg Moór Gyulával, a szegedi egyetem jogbölcselet professzorával. Horváth Barna elküldte egy tanulmányát Moórnak, miután Moór Gyula személyesen kereste fel őt és felvetette számára a magántanári habilitáció lehetőségét. Ennek hatására Horváth Barna 1925-ben adta be a magántanári habilitáció iránti kérelmét, melyet végül a jogbölcselet és az etika tárgyában szerzett meg, ezzel pedig a biztos hivatali előmenetelt végleg a tudományos pályára cserélte.

1927 és 1929 között ösztöndíjas tanulmányokat folytatott Bécsben és Londonban, hazatértekor pedig várta a szegedi jogfilozófia professzori kinevezés. A szegedi egyetemnek majdnem két évtizedig volt a professzora, itt jeles tanítványai közé tartozott többek között Bibó István, Erdei Ferenc és Szabó József.

Az 1930-as évekre megromlott a viszonya Moór Gyulával, és az ennek kapcsán kialakuló és személyeskedésbe fulladó tudományos vita után Horváth Barna

¹ Horváth Barna életrajzát részletesen ld. H. SZILÁGYI 1995. 211–266.

mellőzöttnek érezte magát, „*Persona non gratá vá váltam.*” – írja visszaemlékezéseiben.²

A második világháború vége után pozitív fordulat következett be pályafutásában, és bizonyos fokú rehabilitációt jelentett, hogy 1945-ben az Akadémia levelező tagjává választották. Az Akadémia 1949-es átszervezése következtében azonban visszaminősítették tanácskozó taggá, és még ugyanebben az évben a feltehetőleg régóta fontolgatott disszidálás mellett döntött.³ Rövid ausztriai tartózkodás után az Egyesült Államokba vándorolt, és 1950-1956-ig politikatudományt, nemzetközi jogot és jogelméletet tanított New Yorkban. Emellett nehéz anyagi körülményeire tekintettel állást vállalt az Amerika Hangja Magyar Osztályán is, 1964-es nyugdíjba vonulásáig. Amerikai tartózkodása alatt többször járt Európában meghívott vendégelőadóként, előadásokat tartott többek között Bécsben, Berlinben, Zürichben és Koppenhágában. 1973-ban hunyt el Amerikában, Massachusetts államban.

Bibó István a jeles tanítvány egy interjúban így jellemezte egykori kedves tanárát: „*Horváth Barna nyugat-európai típusú tudós volt, Bécsben és Angliában járt előzőleg, mielőtt professzor lett volna, Bécsben Kelsent hallgatta. [...] Angliában Harold Laski tanítványa lett. [...] Horváth Barnának volt egy finoman prezentált, semmiképpen sem harcos, liberális anarchista álláspontja [...]. Ugyanakkor a tudományt szenvedélyesen komolyan vevő európai értelmiségi jelenség volt.*”⁴ Más helyen mesteréről szólva megjegyzi: „*Ő jogszociológus volt elsősorban, és ami fő, mentes volt az akkori közélet konzervatív kötöttségeitől, pontosabban, volt némi angol iskolája és némi hajlama egy tiszta anarchizmus felé [...], szemben állt az állam mindennemű fetisizálásával.*”⁵

Horváth Barna művei⁶ közül az első, ami említést érdemel az 1928-ban megjelent *Természetjog és pozitívizmus*, mely az első önálló jogbölcseleti írásának tekinthető. Ezt követte 1932-ben a *Bevezetés a jogtudományba*, 1934-ben a *Rechtsszociologie*, 1937-ben pedig *A jogelmélet vázlat*a. 1942-ben jelent meg *A géniusz pere. Sokrates – Johanna*, mely bizonyos szempontból munkásságának egyik csúcspontját jelenti. 1943-ban jelent meg az *Angol jogelmélet* című, több mint hatszáz oldalas monográfiája, amelyben az angol jogi kultúra jellegzetességeit mutatja be, és végigköveti az angol jogbölcselet fejlődését, egészen a skolasztikusoktól. Említést érdemel még az 1944-45-ben angol nyelven írt önéletrajzi írása, amely *Forradalom és alkotmány* címmel 1993-ban jelent meg magyar nyelven, Nagy Endre fordításában.

² A vita részleteiről ld. ZSIDAI Ágnes: Tény és érték. *Jogtudományi Közöny*, XLIV. évf. (1989) 513-519. SZABADFALVI József: Vonzások és taszítások. *Magyar Jog*, XL. évf. (1994) 11. sz. 654-660.

³ H. SZILÁGYI 1995. 214.

⁴ HUSZÁR 1989. 24.

⁵ Uo. 216.

⁶ Horváth Barna műveinek bibliográfiáját ld. LOSS - SZABADFALVI - H. SZILÁGYI - ZÓDI 1995. 256-265.

II. A géniusz pere. Szókratész – Johanna

A géniusz pere. Szókratész – Johanna című könyve először 1942-ben jelent meg magyar és német nyelven.⁷ A könyvről azóta öt ismertetés jelent meg, a kortársak közül hárman írtak a könyvről recenziót, Bobula Ida történész, Horváth R. Károly irodalomtörténész és az egykori tanítvány, Bibó István.⁸ A későbbiekben pedig Cs. Kiss Lajosnak és H. Szilágyi Istvánnak jelent meg egy-egy tanulmánya, melyben a könyvet elemzik.⁹ Ezekről eltekintve a mű és alkotója majdhogynem feledésbe merült és ismeretlen maradt, annak ellenére, hogy a könyv színvonalát, a problémafelvetés és a tálalás eredetiségét tekintve talán a magyar jogbölcselet egyik legfigyelemreméltóbb alkotásának is nevezhető.

A könyv egyik sajátosságát az adja, hogy nehéz műfajilag behatárolni. Tekinthesünk rá jogszociológiai esettanulmányként, jogtörténeti írásként, jogbölcseleti munkaként, vagy akár irodalmi alkotásként is, mint egyfajta történelmi drámára.¹⁰ A másik sajátosság, hogy a könyvet olvasva végig feltűnik, hogy Horváth Barna milyen mesterien vegyít két nézőpontot, egyrészt az elbeszélést (narratívát), vagyis hogy mi történt, és ilyenkor a tényeket objektívan előadó tudós szól belőle. Másról viszont megjelenik az elmélet (teória) is, vagyis hogy mindaz, ami történt mit jelent, ilyenkor pedig kilép az objektív tudós szerepéből és a tényeket értékelő, véleményt formáló szerző szól belőle.¹¹

A könyvet végigolvasva talán kétfajta törekvésben foglalható össze, hogy mi is volt a mondanivalója Horváth Barnának a két géniusz, Szókratész és Szent Johanna perének bemutatásával. Az egyik célja nyilvánvalóan, hogy a per és a dráma összefüggéseit, kapcsolatát és hasonlóságait bemutassa. Ennek a törekvésnek a megvalósításában nagy hatással volt rá az amerikai újrealizmus irányzata, ezen belül is pedig különösen Thurman Arnold, amerikai jogfilozófus, akire többször is hivatkozik és akit többször is idéz. A másik cél pedig a Horváth Barna életművének a gerincét jelentő, ún. szinoptikus jogelméletének egyfajta empirikus anyagon való igazolása.

III. A per és a dráma összefüggései

A géniusz perének tehát az egyik célja, hogy ezen keresztül mutassa be Horváth Barna, hogy a művészetnek és a jognak kitüntetett érintkezési pontja a dráma és a per. Ehhez a

⁷ A mű 1942-ben magyarul és németül is megjelent. Magyarul Kolozsváron *A géniusz pere. Sokrates – Johanna* címmel (Universitas Francisco-Josephina. Acta Juridico Politica 3.), németül három részben a *Zeitschrift für öffentliches Recht* XXII. kötetében (126-162; 295-342; 395-460.)

⁸ BOBULA 1943. 304–308., HORVÁTH R. 1943. 492–494., BIBÓ 1943. 174–177.

⁹ Cs. KISS 2003a. 210–238., H. SZILÁGYI 2007. 31–42.

¹⁰ H. SZILÁGYI 2007. 32.

¹¹ H. SZILÁGYI 2007. 40.

gondolathoz vezető inspirációról így vallott Horváth Barna önéletrajzában: „*A művészet lényegi elem a világinterpretációmban. A modern dráma áll legközelebb ehhez a világmentelmezéshez, amely gondolkodásomnak mindig is tárgya volt: az emberi cselekvés a maga társadalmi, politikai és erkölcsi relevanciájában. Azt hiszem nem túlzás azt állítani, hogy Shakespeare, Ibsen és Shaw tudat alatt inspirálta elméleteimet.*”¹²

A dráma és a jog kapcsolatának ezen gondolatát azonban megelőzte munkásságában az amerikai újrealizmus irányzata és alapvetései. Az újrealizmus¹³ szerint az élő jogot nem lehet pusztán formálisan és logikailag megragadni, és a jog nem pusztán az élettől elvonatkoztatott dogma és merő elvontság, hanem sokkal bonyolultabb és komplexebb lélektani, társadalmi és történeti képződmény. Ezt a komplex képződményt pedig a modern lélektan és a kulturális antropológia eszközeivel lehet és kell vizsgálni, vallják az újrealisták. Kitüntetett céljuk emellett egyrészt a jog társadalmi hátterének a feltárása, másrészt pedig a jog társadalmi hatásainak a kutatása.

Az újrealizmus irányzatán belül az amerikai Thurman Arnold volt az, aki a jogban a játék és színjátszás elemeit kereste, és talán meg is találta. Arnold szerint minden ember úgy éli az életét, hogy kis drámákat szerkeszt magának és eljátssza ezeket a drámákat, melyekben ő a főszereplő. Egészen pontosan Arnold szavaival élve: „*Senki sem menekülhet az elől az állandó szükséglet elől, hogy különböző egyenruhákba vagy selyemkalapokba öltöztesse és figyelje önmagát, amint azokban járkal. Aki nem képes magának méltó szerepet adni, az erkölcsileg összeomlik, bátortalanná, sikertelenné, zavarttá válik. [...] Az ember legtöbb magatartása a vállalt szerepeket jelképezi. [...] Így van ez az intézményekkel is. Ezek is kis drámákat építenek fel maguknak és szerepeket játszanak.*”¹⁴ Arnold szerint tehát szerepeket választunk magunknak és eljátsszuk ezeket a szerepeket a társadalmi élet színpadán, legnagyobb szerepeink pedig talán éppen a jog által kiosztott perbeli szerepeink.

A realizmus és Arnold tételeinek a bemutatása és átvétele után Horváth Barna a következőképpen foglalja össze a dráma és a per összefüggéseit: az első hasonlóság, hogy mindkettőben központi elem a cselekvés, a konfliktus és a döntés. A pert és a drámát is egyfajta szervezettség és szigorú szabályozottság jellemzi, meghatározott jelenetek követik egymást, meghatározott sorrendben. A pernek és a drámának is egyaránt szükségszerű eleme a bukás, a drámában a főhős elbukását kísérhetjük végig a színpadon, és a perben is szükségszerűen elbukik az egyik fél a per kontradiktórius természeténél fogva. Mindkettő egyaránt alkalmas arra, hogy megjelenítse a valóság és az eszme, a tény és az érték és a lét és az érvény ellentétét, és mindezt „színpadra” emelje. Végül pedig a pernek és a drámának is meghatározó sajátossága a végső katarzisz

¹² HORVÁTH 1993. 39.

¹³ Az újrealizmus irányzatának elemzését részletesen ld. HORVÁTH 2001. 483-503.

¹⁴ HORVÁTH 2001. 494.

és egyfajta drámai megtisztulás, aminek eredményeként, ha csak időlegesen is, de megnyugodhatva távozhatnak a nézők és az eljárás résztvevői.¹⁵

IV. A szinoptikus jogelmélet empirikus igazolása

A könyv megírásának a másik célja Horváth Barna szinoptikus jogelméletének egyfajta empirikus igazolása, vagyis arra vonatkozó kísérlet, hogyan is működik ez az elmélet a gyakorlatban. Hogy mennyire volt sikeres ez az törekvése, ahhoz először is röviden át kell tekintünk az ún. a szinoptikus jogelméletet, hogy mit is jelent ez pontosan Horváth Barna munkásságában.¹⁶

Horváth Barna szerint a jog sajátos tárgykettősség, a lét (sein) és a kellés (sollen) együtt szemlélése, melyben a társadalmi magatartáshoz hozzárendelődik egy norma, egy bonyolult eljárási apparátus közreműködésével. A kérdés az, hogy milyen módszerrel lehet tudományosan vizsgálni ezt a kettéhasított képződményt?

Horváth Barna szerint ez a módszer a szinoptikus, vagyis együttnező vagy egybenező gondolkodás. Egy jogász eljárása azáltal válik szinoptikussá, hogy a jogesetet a jogtételre, a jogi normát pedig a jogesetre vonatkoztatja. Minden jogalkalmazó tevékenysége abból áll, hogy a valóságban megtörtént történéseket (tényállásokat) a jogszabályi tényállások (jogi normák) alapján ítéli meg. A jogász tehát egy normatív tényállást vet össze a valóságos tényállással. A szinoptikus módszer lényege tehát a normák és a tények folytonos egymásra vonatkoztatása. Ennek az egymásra vonatkoztatásnak az eredménye pedig egy szelekció, ugyanis a jogszabályok alapján szelektálni kell a tények (tényismeret) között és a tényállások alapján is szelektálni kell a jogszabályok között, hogy eljussunk az esetre alkalmazandó normához. Így jutunk el egy jogszabályokon szelektált tényismerethez és egy tényálláson szelektált jogszabályismerethez.

Ugyanakkor azt is mondja Horváth Barna, hogy a jog nem egyszerűen norma és nem is csak tény, hanem elvont magatartásminta és az ennek megfelelő tényleges magatartás gondolati kapcsolata.¹⁷

A jogesetnek és a jogi normának ez a folytonos, reflexív módon történő együttnezése eljárási folyamatot képez, ami nem más, mint a jogi eljárás. A jogi eljárás sajátossága, hogy a lehető legfejlettebb az összes társadalmi eljárás közül, ez a legintézményesebb eljárás, és ez rendelkezik a legkimunkáltabb eljárási apparátussal is. Horváth Barna

¹⁵ Cs. Kiss 2003b 11.

¹⁶ A szinoptikus jogelmélet értelmezéséhez ld. ZSIDAI Ágnes: Tény és érték. *Jogtudományi Közlöny*, XLIV. évf. (1989) 513-519.; A perspektíva törvénye. *Világosság*, XXXII. évf. (1991) 12. sz. 917-927.; A tiszta jogszociológia. In: Horváth Barna: *Jogszociológia. A jog társadalom- és történelemelméletének problémái*. Osiris, Budapest, 1995. 11-59.

¹⁷ ZSIDAI 2012. 6.

szerint tehát a jog nem más, mint tényeknek (jogeset) és értékeknek (jogtétel) a legfejlettebb eljárásban történő folytonos egymáshoz rendelése.¹⁸

Az 1940-es évekre aztán Horváth Barnának szembe kellett néznie ennek a szinoptikus jogelméletnek a valóságban való alkalmazásával, vagyis hogyan lehet megragadni a jogeset és a jogtétel küzdelmét, *“az eset egyedi körülményeinek súrlódását, felhorzsolását a merev szigorú szabály rideg, éles szegélyein”*.¹⁹

V. Szókratész és Szent Johanna pere

Az elmélet igazolására Horváth Szókratész és Szent Johanna perét választotta, mivel véleménye szerint ezekben a perekben érhető tetten leginkább a géniusz összecsapása a környezetével és a merev, szigorú jogrend szabályaival.

Horváth szerint géniusznak azt nevezzük, aki a legdrámaibb módon tud összecsapni környezetével, és akire a társadalmi értékelés ezen drámai összecsapás után kettősen, a leglesújtóbban és a legfelemelőbben reagál, egyszerre eltiporja ugyanakkor fel is magasztalja.²⁰ A géniusz lényege a környezettől való elszakadás is, vagyis hogy ezen drámai összeütközés következtében a géniusz kiválik környezetéből, magányossá és hontalanná válik.

Mindezek a jellemzően tehát megvannak Horváth szerint Szókratész és Johanna alakjában is. De van még valami, amiben mindketten hasonlítanak egymásra, mégpedig az, hogy mindketten a jog által meggyilkolt géniuszok. Szókratész és Johanna pere is évszázadok óta a jog tökéletlenségének, hiábavalóságának és hatalmi tényezőktől való függésének a jelképe.²¹ Éppen ezért a lehető legjobban szemléltetik a géniusz eltiprását és felmagasztalását, valamint a legdrámaibb formában figyelhető meg bennük a jog társadalmi működése és az, hogyan tud a jog újfajta erkölcsi értékeket felvenni magába.

Szókratész perét illetően elsőként mindenképpen azt kell megjegyeznünk, hogy a legrosszabbul dokumentált történelmi perek közé tartozik. Keveset tudunk biztosan az attikai perről, ami biztos, hogy i.e. 399-ben zajlott le az eljárás, és Szókratészszel szemben három vádpontot fogalmaztak meg. Vádolták mindenekelőtt istentelenséggel (aszebeia), vagyis hogy nem hisz Athén isteneiben, hanem – a második vádpont szerint – helyettük új istenekben (új daimoni dolgokban) hisz, és végül, hogy megrontja az ifjúságot.²² Ezek voltak azok a vádpontok, amelyek alapján végül halálra ítélték Szókratészt. Esetében pedig ez a vértanúság az, ami a környezet leglesújtóbb értékelését és egyben a környezet általi eltiprását jelenti, mindezek jelképe pedig Szókratész

¹⁸ Uo. 3-5.

¹⁹ HORVÁTH 2003. 7.

²⁰ Uo. 194.

²¹ BIBÓ 1943. 175.

²² HORVÁTH 2003. 22-35.

esetében a méregpohár.²³ Perbeli magatartását pedig jól példázzák azok a szavak, amelyekkel bíráihoz fordul a halálos ítélet kihirdetése után: „*Én halni indulok, ti élni: de hogy kettőnk közül melyik megy jobb sors elé, az mindenki előtt rejtve van, kivéve az istent.*”²⁴

Szókratész vértanúsága volt ugyanakkor az a hatás is, ami arra indította Platón, hogy megírja Szókratész védőbeszédét (Apologia), és ezáltal megadja számára a felmagasztalást. Talán ki lehet jelenteni, hogy a per, az Apologia és a Platónra gyakorolt hatás nélkül ma nem lenne Szókratész az, aki, és nem tudná a mai napig inspiráló hatását kifejezni. Horváth szerint látnunk kell, hogy annak ellenére, hogy környezete halálra ítélte Szókratészt, a pere mégis csak változást indított el, és hatására megkezdődött az ókori társadalmi rend felbomlása.

Jeanne d'Arc pere leginkább abban különbözik Szókratész perétől, hogy a legjobban dokumentált történelmi perek közé tartozik, és ennek megfelelően Horváth Barna is részletesen elemzi a per társadalmi és történelmi előzményeit, a vádpontok alakulását, a per lefolyását, az eljárás résztvevőit és a per utóéletét is.

Az orleans-i szűz pere, melynek főszereplője az az egyszerű parasztlányka volt, aki végül megfordította a százéves háború menetét, 1431. január 9-én kezdődött. Johannával szemben több vádpontot megfogalmaztak, ezek közül a legsúlyosabbak az eretnokség, a bálványimádás, a hamis prófétálás és az árulás voltak.²⁵ Ezen vádpontok alapján ítéltél halálra, esetében pedig ennek a vértanúságnak a szimbóluma a máglya²⁶, mely azért is jelentős, mert Johanna kivégzése bizonyíthatóan már a helyszínen sokakat megrendített, és így már a máglyán legenda képződött alakja körül. Az ő esetében a felmagasztalást szintén az utókor adta meg, először az egyház ítéletének érvénytelenítésével, majd az egyház általi boldoggá, végül pedig 1920-ban a szentté avatásával. Horváth szerint Johanna vértanúsága is elindított egy változást, mégpedig a középkori társadalmi rend felszámolását.

A géniusz magányosságát jól szemlélteti Johanna G. B. Shaw *Szent Johanna* című drámájában elhangzó szavai, amelyek szerint a per elején így szól bíráihoz: „*Ne higgyétek, hogy meg tudtok ijeszteni azzal, ha azt mondjátok nekem, hogy egyedül vagyok. Franciaország is egyedül van, és Isten is egyedül van, és mi az én magányom a hazám meg az istenem elhagyatottságához képest?*”²⁷

²³ Ld. például Charles Alphonse du Fresnoy (1650), Jacques-Louis David (1787) és Jean-Francois Pierre Peyron (1787) *Szókratész halála*, és Antonio Zucchi (1767) *Szókratész kiissza a bürökpoharat* c. festményét.

²⁴ PLATÓN 1984. 439.

²⁵ A vádpontokat részletesen ld. HORVÁTH 2003. 153-158.

²⁶ Ld. például Hermann Anton Stilke (1843) *Jeanne d'Arc máglyahalála*, Jules-Eugene Lenepveu (1886-1890) *Jeanne d'Arc a máglyán* és Paul Mak (1940) *Szent Johanna* c. festményét

²⁷ SHAW 1968

VI. A géniusz pere és a per géniusza

A két per bemutatása után jut el Horváth a konklúzióhoz, vagyis, hogy a géniusz a jog próbaköve és a géniusz perében válik leginkább láthatóvá a jogeset küzdelme a jogtétellel, vagyis az eset egyedi körülményeinek súrlódása és felhorzsolása a merev, szigorú szabály rideg és éles szegélyein. *„Ebből visszakövetkeztethetünk arra, hogy a jogot nem akkor éljük át legmélyebben, amikor a nyárspolgári biztonság illúziójában tanuljuk, tanítjuk, alkotjuk vagy alkalmazzuk. Hanem akkor, amikor géniuszként csapunk össze vele, amikor úgy irritál, mint a gyöngyragylót a homokszem, amikor életünk sisteregve porzik szét rajta, mint a hullámverésben a hab a sziklákön.”*²⁸ A géniusz perében ismerhetjük meg az örök emberi színjátékot, eszmének és valóságnak, értéknek és ténynek, szabadságnak és szükségszerűségnek az örök ellentétét és harcát.

A géniusz pere tehát jelképévé válik a per géniuszának, Horváth szerint egy szójátékkal élve, a géniusz pere a per géniusza. *„Az eleven lélek birkózik a merev jogintézménnyel minden igazi perben. Ez az eleven lélek minden kis jogeset géniusza. Ez az eleven lélek, a jogeset géniusza az, amelyet minden per letipor és egyben felmagasztal, amely a per drámai szertartásán és látványosságán keresztül megreszketteti és megtermékenyíti a jogintézményt.”*²⁹

Azonban nem minden perben bukik el egyforma géniusz és nem is minden géniusz áll egyformán perben. Vannak perek, amelyekben a géniuszt alig vehetjük észre, és vannak géniuszek, akik alig látszanak perlekedni, de az biztos, hogy a géniusz és a per olyan jelképek, amelyek egymásnak az elképzelhető legnagyobb jelképező erőt adják. A géniuszt semmi sem ragyogtatja fel annyira, mint a per, és a pert semmi egyéb nem jelzi mélyebben, mint a géniusz tragikus konfliktusának a színrehozatala, amelyben az eset géniusza elbukik a tétel szigorával szemben.³⁰

A per és a géniusz egymásra való hatása Horváth Barna szerint abban mutatkozik meg, hogy egyrészt a per teremtő módon bontakoztatja ki a géniuszt, másrészt pedig a géniusz is teremtő módon bontakoztatja ki a pert. A per annyiban teremti a géniuszt, hogy tragikus konfliktusát a legdrámaibb körülmények között hozza színre, a legnagyobb szellemi és erkölcsi feszültséggel tölti meg, valamint a legkeményebb próbának veti alá, miközben színpadot is emel neki. Emellett pedig a per az, ami végső soron megadja a vértanúságot, vagyis a legnagyobb bukást és eltiprást a géniusz számára.

A géniusz pedig annyiban teremti a pert, hogy egyrészt a géniusz lényege eleve a világgal való perlekedés, amely során megreszketteti és átalakítja a világot, hatására megrepednek a társadalmi és a jogi rend kérgei, ennek eredményeként pedig új rend születik. *„Megrepednek nemcsak a tavak tükrei, hanem a szigorú intézményes*

²⁸ HORVÁTH 2003. 7.

²⁹ HORVÁTH 2003. 224.

³⁰ Uo. 191.

társadalmi rend, a jogrend kemény kérge is. [...] A saját kiömlő mártírvérével tölti fel újra a géniuszt a jogrendet”.³¹ A jog így cseréli, váltja a tartalmát, ilyen küzdelmesen és a jog ilyen vajúdásának a per a jelképe.

Minden igazi jogvita per tulajdonképpen küzdelem a jogért, amely küzdelemben valamelyik küzdőfélnek el kell buknia a per kontardiktórius természeténél fogva, vagyis minden perben elvérzik a jogeset az egyik fél értelmezésében. Örökös folyamat ez a jog fejlődésében, melynek során a jog szigorú és merev formái feltöltődnek méltányos és hajlékony erkölcsi tartalommal. Ennek a folyamatnak a dialektikáját pedig a per a maga kontradiktórius szerkezetével a leghívebben fejezi ki és a legdrámaibb módon hozza színre.

Szókratész és Johanna pere mutatja meg számunkra a per géniuszt értékvaltó és értékcsereelő munkássága közben, vagyis hogy újfajta erkölcsi értékek és értékelések hogyan tudnak beszivárogni a jogtétel tartalmába.

Az örök konfliktust az adja, hogy a jogtétel statikus érvénytartalma sohasem illik rá hibátlanul a jogeset dinamikus tényfolyamatára, ebben a van a jog életének drámaisága és örökös konfliktusokban jelentkezése. („minden per felsebzi a jogesetet, hogy lemészárolja a géniuszt”).³² A géniuszt pere tanít meg arra, hogy a szerepek kicserélődnek, és a jogeset és benne az eleven lélek hozza a jog számára az új és igazibb értékszempontot.

Közismert folyamat az újfajta erkölcsi értékeléseknek a jogesetek révén a jogba való folytonos beszüremlése, ez a folyamat pedig négylépcsős eljárással írható le. Az első lépcsőt a jogtételnek és a jogesetnek a találkozása jelenti, melyben a tény és az érték ellentéte mutatkozik meg. A következő lépcső, hogy az érték pólusa – aminek eredetileg a jogtételben kellene megjelennie, itt pedig a jogesetben jelenik meg – valamilyen újfajta értékelésen keresztül, elmozdul a jogtétel pólusáról a jogeset pólusára, ezzel pedig kezdetét veszi egy dialektikus fejlődés. A harmadik lépcső, a fejlődés végeredmény pedig az, hogy ez a jogesetben megjelenő újfajta értéktartalom beömlik a jogtétel tartalmába.³³ A géniuszt ennek a fejlődésnek képes időnként nagy lökéseket adni, hogy a jog mindig újabb és tisztultabb erkölcsi értékeléseket tudjon felvenni magába.

VII. Összegzés

A géniuszt pere tehát örök per, a jogtétel és a jogeset találkozásában az értékelemek és tényelemek ütközésének és cserélődésének soha nem lehet vége, amíg jog lesz, a jogeset géniuszt áldozatul fog esni a tétel szigorának.

³¹ Uo. 195.

³² HORVÁTH 2003. 196.

³³ Uo. 197.

Bibó István szerint *A géniusz perének* egyik tanulsága, hogy nemcsak a géniusz védőbeszédét adja meg vele Horváth Barna, hanem a jog védőbeszédét is: „*Legnagyobb mélysége és finomsága abban áll, hogy éppen úgy, ahogyan a per bemutatja a géniusz apologiáját, elítéltetését és felmagasztalását, mutatja be nekünk a géniusz perén a jog apologiáját, elítéltetését és felmagasztalását, a jog örök funkcióját és a jogfejlődés örök dialektikáját: azt, hogy éppen azoknak a pereknek a sokaságán keresztül, melyekben erőszakot tesz az igazságon és halálra ítéli a géniuszt, éppen ezekben a perekben drámai erővel kiütöző érdekkonfliktusok tisztító erejénél fogva, válik a jog emberségesebbé, mélyebbé, méltányosabbá, hajlékonyabbá.*”³⁴

A fenti idézet és az eddig leírtak alapján azt hiszem kijelenthető, hogy Horváth Barna és *A géniusz pere* üzenete pozitív, optimista üzenet, miszerint az ember jóra való törekvése és az igazságért való harca és kiállása nem hiábavaló, ahogy a jog változása sem céltalan és hiábavaló mozgás, hanem olyan fejlődés, amelynek eredményeként a jog egyre méltányosabbá, erkölcsösebbé és humánusabbá válik.

Felhasznált irodalom

BIBÓ István: Horváth Barna: A géniusz pere: Socrates –Johanna. *Szellem és Élet*, VI. (1943) 3–4, 174–177

BOBULA Ida: Horváth Barna: A géniusz pere. Socrates – Johanna. *Társadalomtudomány* XXIII (1943) 3, 304–308

CS. KISS Lajos: A tragédia metafizikája a jogban. In: HORVÁTH Barna: A géniusz pere. Szókratész – Johanna. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2003. 210–238.

CS. KISS Lajos: A szinoptikus jogelmélet esztétikája és metafizikája. *Jogelméleti Szemle*, 2003/1.

HORVÁTH Barna: A géniusz pere. Szókratész – Johanna. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2003.

HORVÁTH Barna: Angol jogelmélet. Pallas-Attraktor, Budapest, 2001.

HORVÁTH Barna: Forradalom és alkotmány. Önéletrajz 1944-45-ből. ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 1993. [Ford. Nagy Endre]

HORVÁTH R. Károly: Horváth Barna: A géniusz pere. Soctares – Johanna. *Magyar Jogi Szemle* XXIV (1943. szeptember 1.) 16, 492–494

H. SZILÁGYI István: Circus Juris, Dráma és jogfilozófia Horváth Barna életművében. In: SZABÓ Miklós (szerk.): Portrévázlatok a magyar jogbölcseleti gondolkodás történetéből [Prudentia Iuris 3]. Bíbor, Miskolc, 1995., 211–266. o.

³⁴ BIBÓ 1943. 175.

H. SZILÁGYI István: Horváth Barna géniusze. *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/2. 31–42.

HUSZÁR Tibor: Bibó István. Beszélgetések, politikai-életrajzi dokumentumok. Kolonel, Budapest, 1989.

LOSS - SZABADFALVI - SZABÓ - H. SZILÁGYI - ZÓDI: Portrévázlatok a magyar jogbölcseleti gondolkodás történetéből. [Prudentia Iuris 3]. Bíbor, Miskolc, 1995.

PLATÓN: Szókratész védőbeszéde. In: Platón összes művei I-III. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.

SHAW, G. B.: Szent Johanna. Magyar Helikon, Budapest, 1968.

SZABADFALVI József: Tiszta jogszociológia felé. (Horváth Barna jogszociológiája). Budapesti Könyvszemle (BUKSZ), VIII. évf. (1996) 2. sz. (nyár) 135-138.

SZABÓ Miklós: Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből. Bíbor, Miskolc, 2004.

ZSIDAI Ágnes: *A jog Janus-arca (Horváth Barna szinoptikus jogelmélete)*. *Tolle lege* II. évf. 1. szám. 2012.; <http://tollelege.elte.hu/sites/default/files/articles/zsidaiagnes.pdf>